



WILG & MAND

1984-3

WILG & MAND

BULLETIN VAN DE STICHTING WILG & MAND, GEVESTIGD TE IJsselSTEIN

Doelstelling van de stichting: stimuleren van de belangstelling voor de mandenmakerij en de griendcultuur; organisatie van cursussen mandenvlechten; verzamelen van historische gegevens en materialen enz.

Bestuur:

Ch.W. Vink te IJsselstein, voorzitter
C. Tutein Nolthenius te Oisterwijk, secretaris
H.P. Verboord te Vlijmen, penningmeester
P. Craenen te Susteren
P. van den Dool te Boskoop
A.D. van 't Hoog te Veessen (gem. Heerde)
J. Ooms te Nootdorp
G.H. Pot - van Regteren Altena te Schoorl
Donateurs van de stichting ontvangen het bulletin gratis.
Minimum donatie f 15,-- per jaar

o-o

Redactie:

A. van 't Hoog (Veesen)
J. Ooms (Nootdorp)
G.M. Pot - van Regeteren Altena (Schoorl)
C. Tutein Nolthenius (Oisterwijk)

Bijdragen voor het bulletin kunnen gezonden worden aan het onderstaande adres, met vriendelijk verzoek het papier eenzijdig te gebruiken, liefst getypt en anders duidelijk geschreven.

Redactiesecretariaat, administratie en advertenties:

Nassaulaan 14, 5062 JN Oisterwijk, tel. 04242-82238
Bankrekening, t.n.v. de stichting Wilg & Mand, nr. 41 89 09 083
Amrobank te Vlijmen
Postgironr.: 26 95 726

Derde jaargang, 1984 nr. 3. Verschijnt vier keer per jaar.

Inhoud van dit nummer

Blz.

- 38 Verslag donateursdag 1984 (M.P.)
- 42 Een tweetal artikelen over mandewerk (Tuinzing)
- 48 Manden door de eeuwen heen (J.O.)
- 50 Verslag van de zomervlechtweek in Heerde
(Spaargaren)
- 47 Erratum

o-o

Contactdag 1984: te land en te water.

De weergoden zijn onze stichting bijzonder goedgezind geweest: na dagenlange regen, die de bestuursleden angstvisioenen bezorgde van een groot gezelschap in natte kleding in een te kleine kajuit, is op 29 september de wind gaan liggen en de zon doorgekomen. De Biesbosch, vroeger het domein van griendwerkers die er onder soms barre omstandigheden het wilgehout oogstten voor waterwerken en hoepmakerij, vertoonde zich in zijn vriendelijkste gedaante voor ons spelevarend gezelschap.

In het restaurant onder het Biesboschmuseum verzamelden zich voor de vierde keer de donateurs en hun belangstellende aanhang. Om half elf scheepte men zich in en installeerde zich op het dek, genietend van een dagje uit met mooi weer in een prachtige omgeving in goed gezelschap! Maar zo'n contactdag heeft grotere betekenis dan alleen dat.

De boot legde aan bij één van de drinkwaterspaarbekkens. Beneden deks heette toen de voorzitter de deelnemers, gekomen uit alle provincies en ook uit België welkom, waarbij hij de belangrijkste activiteiten van de stichting in het afgelopen jaar memoreerde; zoals het feit dat de cursussen grote belangstelling blijven krijgen en dat velen reeds meerdere jaren deze trouw blijven volgen.

Verder dat een paar nieuwe jonge mandenmakers een bedrijfje in Brabant hebben gevestigd waarbij wij hopen dat zij veel succes zullen hebben. In de kunst is Johan Sietsema uit Gouda bezig geweest om op een symposium van kunstenaars in de Haarlemmerhout te Haarlem met een vlechtsel van 4x4 meter en enkele meters hoog te maken.

De middag hordenmaken in het openluchtmuseum te Arnhem was weer een succes en zal wel een jaarlijks terugkerend evenement gaan worden. Zijn zorg sprak de voorzitter uit over de griendcultuur.



De boottocht door de Biesbosch

Goede vrienden zijn schaars en de soortenkeus beperkt zich langzamerhand tot vrijwel slechts één, het Belgisch rood. De stichting zal moeten proberen de aanleg van griend met gevarieerde soorten voor vlechtteen te stimuleren. Met de wens dat vele donateurs de onmisbare hulp voor de realisatie van de verschillende doelstellingen van de stichting zouden willen blijven geven eindigde de voorzitter zijn openingstoespraak.

De secretaris deed daarna een aantal mededelingen van praktische aard betreffende de indeling van de dag en de verkrijgbaarheid van verschillende zaken bij de bestuurstafel: plattegrondjes van de wilgentuin en de boekjes Ronde mand en Rondje Vlijmen. Hij vroeg degenen die foto's maakten om zo mogelijk afdrukken daarvan aan het bestuur te doen toekomen.

Vervolgens kreeg Arie van 't Hoog het woord om de uitgave van het boekje "De ovalen Mand" aan te kondigen, waarvan de financiering gedeeltelijk rond is, maar waarvoor leningen van de zijde van onze donateurs nog zeer welkom zouden zijn; er ontbreekt tenslotte nog een bedrag van ongeveer f 4.000,--. Het boekje zal veel méér bevatten dan de handleiding voor het vlechten van een ovalen mand, nl. bijzonderheden over de teenverbouw, over allerlei andere toepassingen van het materiaal, en een lijst van

vaktermen in vier talen. Evenals De Ronde Mand ontstond het door de samenwerking van de mandenmaker A. Westendorp, de oud-rijks-landbouwconsulent voor de griend- en rietcultuur ir. W.D.J. Tuinzing en ons bestuurslid A. van 't Hoog.

Na veel activiteit rond de bestuurstafel kon de secretaris bekend maken dat de oproep niet zonder resultaat was gebleven. Aller dank voor een gift van f 500,-- werd met applaus benadrukt, en mede door een aantal leningen werd de financiële zorg weer voor f 2.050,-- verlicht.

Na de rondvaart, tijdens welke ook honger en dorst waren gestild, verdeelde het gezelschap zich en bezocht zowel het museum als de wilgentuin. Samen zijn die een voorbeeld van wat de combinatie van voorstellings- en doorzettingsvermogen, hier verenigd in de persoon van H. den Tuinder, secretaris van de Stichting Biesboschmuseum, vermag. Hij heeft iets duidelijk voor zich gezien toen het er nog niet was, en is tijdig gaan verzamelen. Als resultaat daarvan wordt er nu in het museum een veelzijdig beeld geboden (ondersteund door prachtige foto's en een dia-presentatie) van het leven in de Biesbosch, in de tijd dat die nog zoetwatergetijdengebied was, bijna enig ter wereld en thans voorgoed verleden tijd. De wilgentuin, waar de secretaris gezorgd had voor naambordjes bij de verschillende perken, bood de gelegenheid om soorten en variëteiten nu eens op stam te zien en te leren onderscheiden. Velen zullen ze slechts droog in het bos, of als namen in de flora, of helemaal niet kennen!

En zo wordt zo'n dag niet alleen een dagje uit, maar ook studiedag. Bovendien hebben we de indruk dat er met onze contactdagen een goede traditie aan het groeien is. Was het eerst een mogelijkheid tot misschien wat aarzelend, wat afwachtend, zelfs sceptisch kennismaken, langzamerhand wordt het óók een weerzien van steeds meer bekenden, die vooral ook de mogelijkheid tot uitwisseling van technische gegevens, ervaringen, adressen en aanbevelingen biedt.

Dat vond dan ook nog volop plaats nadat de voorzitter, omstreeks vier uur, op het terras van het restaurant de zeer geslaagde bijeenkomst sloot en allen wel thuis en tot volgend jaar wenste.

Twee fraaie objecten zijn op deze dag aan het bestuur, voor de collectie van de stichting aangeboden:

1. een vismand (het 17de-eeuwse woord vischhouwer is wellicht op zijn plaats voor zo'n mand om vis levend, onder water te bewaren) vervaardigd naar een afbeelding op een schilderij van Koekkoek (19de eeuw), door de heer H. Snoeijer te Bovenkarspel;
2. een grote korenwan, vervaardigd door de heer L. Muris te Stein, samen met zijn neef, de heer R. Salden. Het wannen-

maken is een heel aparte en heel moeilijke techniek, die door deze ervaren mandenmakers grondig bestudeerd is, maar waarvan zij, volgens eigen zeggen, nog niet eens alle kneepjes helemaal door hebben!

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat het bestuur deze twee geschenken in grote dank aanvaard heeft! M.P.

o-o



De "Wannenmakers" Muris en Solden overhandigen hun werk aan voorzitter van de Stichting voor het museum in IJsselstein.

In het verleden ligt het heden,
in het nu wat komen zal.

In de loop der jaren hebben velen de weg gevonden naar de mandenmakerij van wijlen de heer A. Westendorp te Heerde. Men zal er veelal rijker vandaan zijn gegaan dan men er gekomen was. De herinnering blijft aan een uitnemend vakman, bezield door een ware liefde voor zijn vak, aan een uiterst kritisch mens als het om de kwaliteit van vlechtwerk ging. Evenzeer echter zal zijn grote mededeelzaamheid in de herinnering voortleven. Een mededeelzaamheid, waaraan het te danken was, dat men vaak tal van bijzonderheden te horen kreeg over het mandewerk, dat men er kwam afhalen. Door hem leerde men dit met andere ogen te zien, er meer aan op te merken dan voordien het geval was geweest. Zodoende werd op de valreep nog een zekere waarde toegevoegd aan het stuk handwerk, waarvan men zo juist de gelukkige bezitster of bezitter was geworden.

Het bestuurslid van "Wilg en Mand", mevrouw G.M. Pot-van Regteren Altena, behoort tot diegenen, die dank zij de heer Westendorp onder de bekoring van het mandewerk zijn gekomen. Haar activiteit op dit terrein heeft zich echter niet beperkt tot het zich bekwamen in het maken van manden. Beter dan wie ook heeft zij het belang gezien van een betere kennis van de geschiedenis van mandenmakerij en mand. Zij is oude archieven en andere oude bronnen van informatie gaan raadplegen, waarbij de verworven praktische kennis van zaken haar tot steun is geweest. Voorts heeft zij - speurend naar gegevens - musea in binnen- en buitenland bezocht en deskundigen in verschillende landen gesproken. Met haar publikaties hoopt zij al degenen van dienst te zijn die zich op de een of andere wijze met het verleden bezighouden. In het bezit van de daarin verwerkte kennis zal men in musea nog weer beter in staat zijn bij het tentoongestelde gedetailleerde en juiste bijzonderheden te vermelden. Archeologen zullen de bijeengebrachte kennis kunnen gebruiken bij het zoeken naar een antwoord op de vraag, hoe de mand waarvan zij overblijfselen hebben aangetroffen eruit zal hebben gezien, en voor welk doel deze mogelijk gediend kan hebben. Vlechtwerk in de ruimste zin van het woord heeft door de eeuwen heen de mens gediend en in toenemende mate is dit het geval geweest in de periode van de opkomst van nijverheid, handel en verkeer. De geschiedenis van de vervaardiging van vlechtwerk hangt dan ook ten nauwste samen met die van de menselijke activiteiten op vrijwel elk gebied.

In het tijdschrift "Antiek" van mei 1981, 15de jaargang nummer 10, komt van de hand van mevrouw Pot een artikel met veel

illustraties voor, getiteld "Waar komen die kleine mandjes vandaan?" Zij neemt de lezer mee naar zaal 175 van het Rijksmuseum in Amsterdam, waar poppenhuizen een beeld geven van de inrichting van de huizen van welgestelden aldaar in de perioden van omstreeks 1675 tot 1750. Daarin ontbreken geenszins de miniatuurmodelletjes van manden en de vraag rijst, of deze fijne mandjes het werk kunnen zijn van de Amsterdamse mandenmakers over wier werk het nodige te vinden is in de archiefstukken van de mandenmakersgilden, van welk werk verschillende schilderijen een fraai beeld geven. Voortgezet onderzoek levert bij herhaling termen op als gespouwen teen - dus schenen - Brabants goed en

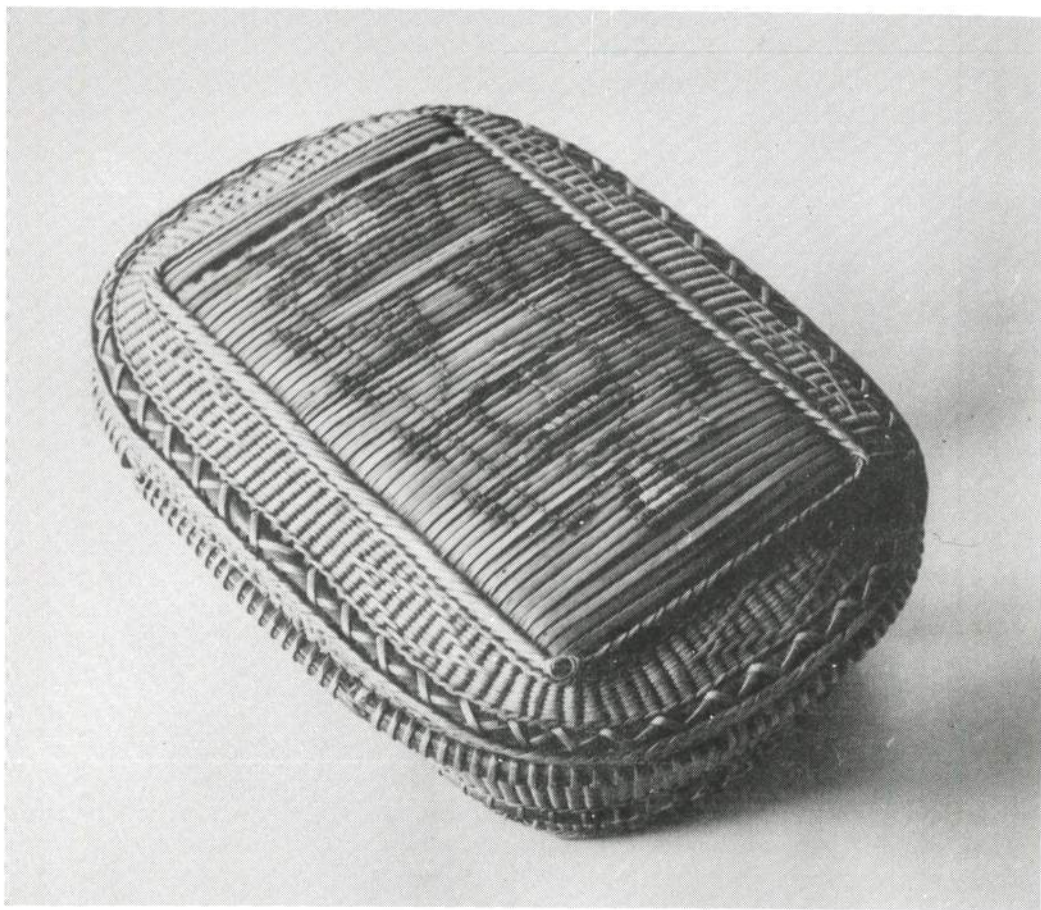


Miniatuur wasmandje, uit een Amsterdam poppenhuis,
Rijksmuseum Amsterdam. w.s. 18de eeuw ± h. 7,5, b. 6,5 cm

fijn werk. Het gaat hier om technieken, die zowel in België en Duitsland als in Frankrijk werden beoefend. Wat in poppenhuizen te vinden is, kan als fijn scheenwerk worden gezien en gemaakt niet uit (Spaans)riet, doch uit wilgeteen. Wie aan Brabant denkt, denkt - althans in dit verband - aan het stadje Halle in België, dat reeds honderden jaren lang een bedevaartsoord is geweest en waar alleen al als gevolg hiervan de mandenmakerij, in het bijzonder de vervaardiging van fijn werk, tot bloei is

gekomen. Het mandenmakersgilde was er een van de vier grote en belangrijkste gilden en telde in 1744 niet minder dan 62 meesters. Het is een mandenmakerscentrum, waarover uitvoerig is geschreven en waarvan heel oude voorbeelden van kunstig werk, zelfs van borduursel voorzien, bewaard zijn gebleven. Ook het borduursel is een studie waard! Bekendheid met de geschiedenis van dit gebied, waar het nodige zich heeft voorgedaan, blijkt ten aanzien van het mandewerk en de versiering daarvan verhelderend te werken.

Moge het doornemen van boedelinventarissen, in de hoop dergelijk werk daarin vermeld te vinden, geen resultaat hebben opgeleverd, een uitzondering hierop bleken de inventarissen van de



Mandje met deksel, borduursel in rode en groene zijde. Halle? 18de eeuw?

Particulier bezit Nederland

l. 18, b. 13, h. 5,5 cm.

huizen van de Oranjes van voor 1700, te vormen. De kantige mandjes, hierin genoemd, doen denken aan de vijfhoekige mand, het proefstuk van het mandenmakersgilde te Halle.

Tot besluit keert de schrijfster met de lezer terug naar het Rijksmuseum in Amsterdam om de aandacht te vestigen op een wieg en een miniatuur bakermat. Ook hieraan herinneren vlechtwerk en borduursel aan het werk uit Halle. Een schilderij van Jacobus Schoenmaker Doyer (1792 - 1867) toont een soortgelijke wieg van prachtig vlechtwerk. Is het een schilderij van na 1800, dan behoeft het geen vlechtwerk uit Halle te zijn, maar kan het ook



Wieg, fijnscheenwerk, borduursel op de kap en op de rechthoekjes opzij. Halle? 18de eeuw?

Rijksmuseum Amsterdam

h. 76, l. 94, b. 48 cm

werk van de Oberfrankische mandenmaker zijn, die omtrent deze tijd zijn ventreizen over geheel Europa begon uit te strekken. Het was een concurrentie, die de nijverheid in Halle op dit gebied geleidelijk aan deed verdwijnen.

Van dezelfde schrijfster verscheen onder de titel "Een mandje met rommelinge" een artikel in "Hallensia", nieuwe reeks, oktober-december 1983, 5de jaargang nummer 4. Het moet als een aanvulling op de in "Antiek" ontwikkelde veronderstellingen worden gezien en zij behandelt puntsgewijs wat de studie nog heeft opgeleverd.

Uit het onder punt 2 geschrevene blijkt, hoe verduidelijkend het artikel in "Antiek" heeft gewerkt. Datgene, wat men bij aankoop in een Amsterdamse antiekhandel voor een Oostaziatisch mandje van rotan had versleten, blijkt van wilgescheentjes te zijn gemaakt en herinnert, wat vlechtechniek en borduursel aangaat, heel sterk aan het Halse werk.

In het Stedelijk Museum te Alkmaar trof de schrijfster een glazen roemer uit het jaar 1686 aan. Het glas was gebarsten en de glazen voet ontbrak. In plaats daarvan bezit deze roemer nu een voet, uit fijne schenen vervaardigd. Het zal vlechtwerk uit deze eeuw zijn en mogelijk van een in Noordwolde opgeleide mandenmaker. Op deze vakschool namelijk werd het fijne scheenwerk door Duitse, of in Duitsland geschoolde leraren onderwezen.

Fijn scheenwerk werd ook in Spanje, in de omgeving van Valencia, gemaakt, waar het merkwaardigerwijs Hollandse mand werd genoemd. Of de techniek in de 17de en 18de eeuw in de Noordelijke Nederlanden is beoefend, blijft echter een open vraag.

Blijkens Duitse en Franse beschrijvingen is het fijne werk, uit schenen dan wel uit dunne teen bestaande, met behulp van vormen vervaardigd en hetzelfde gebeurde in Halle. De Nederlandse mandenmaker, die gewoon was grover werk te maken, dacht er waarschijnlijk niet over dit om een vorm te doen. Dit is misschien op te maken uit een rijmpje op de lijst van een gildebord uit de Jacobikerkerk in Utrecht:

Men maeckt het mandwerck constigh, aerdich uytte geest

Naer gheen patroon of voorbeeld, sonder vorm of leest.

Wie zich in het Duitse fijne, sierlijke werk verdiept, zal een versiering opmerken in de vorm van kettinkjes, uit wilgescheentjes gemaakt. Ze komt ook voor bij de wieg in het Rijksmuseum van Amsterdam, die dus zowel een ogenschijnlijk Duits element, als een in de vorm van geborduurde motieven Hals element bezit. Het blijft moeilijk herkomst en datering van fijn mandewerk vast te stellen.

Mevrouw Pot besluit haar overzicht met een toelichting op de titel van haar tweede publikatie. De "rommelinge", bijengegaard

in een mandje, vindt men wel eens als laatste in een oude boedelinventaris vermeld. Het is een titel die van grote bescheidenheid blijk geeft!

"Antiek", een uitgave van uitgeversmaatschappij De Tijdstroom,
postbus 14, 7240 BA Lochem.

"Hallensia", nieuwe reeks, Trimestrieel Bulletin van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle.

0-0

De Mandenexportovereenkomst 1934-1940

Daartoe werd voor geschildte teen een richtprijs vastgesteld en wel 13½ ct voor de andere soorten.

Daartoe werd voor geschildte teen een richtprijs vastgesteld en wel 13½ ct per kg. voor de soorten Duitse Dot, Zwarte Driebast en Smidt Stam 65 en 12½ ct per kg voor de andere soorten.

H.V.

Mandenmakers hebben eeuwenlang een belangrijke rol gespeeld, overal ter wereld. Hun handwerk was al ver voor onze jaartelling onmisbaar in vele samenlevingen. Archeologen en geschiedschrijvers laten daaraan geen twijfel bestaan.

In het boek "Bar Kochba" van Yigael Yadin, uitgegeven door Fibula-Van Dishoeck, valt heel wat over manden en hun functie in de tijd dat Bar Kochba leefde te lezen. Hij was "de legendarische held van de laatste joodse opstand tegen de Romeinen", die na drie jaar felle strijd in 135 na Christus door de Romeinse legioenen met veel wreedheid werd onderdrukt. Over die oorlog in het Heilige Land was maar heel weinig bekend, tot belangrijke vondsten werden gedaan in de grotten in de steile berghellingen langs de Dode Zee. De eerste vinders waren Bedoeïen van de Ta'amireh-stam, die eerst in de grotten van Qoemran de beroemde Dode Zee, boekrollen ontdekten en die een paar jaar later (in 1951) het Palestine Archeological Museum in Jerusalem een paar stukken beschreven leer aanboden, die voor de spoorzoekers van grote betekenis bleken te zijn. Er werden vondsten gedaan die indrukwekkende informatie verschaften over Bar Kochba en de joodse gemeenschap, die hem ten tijde van de Romeinse keizer Hadrianus omringde. Professor Yadin beschrijft zeer gedetailleerd wat er sindsdien is gevonden. Tot de vondsten behoorden o.a. "een hoop schedels, zonder onderkaken, in een aantal op elkaar gestapelde manden" en "een met leer beklede mand, waarin de schedel en de beenderen van een kind lagen, gewikkeld in een bijna volledige mantel".

Het nu volgende fragment uit het boek is bijzonder interessant voor de lezers van Wilg & Mand.

"Een minder spectaculaire ontdekking - hoewel vanuit wetenschappelijk oogpunt heel belangrijk - werd weer gedaan in de diepste zaal, niet ver van de rotsspleet waar we de brieven vonden. Een van de vrijwilligers vond aan de oppervlakte een van wilgetenen gemaakte, cilindervormige mand. De zijden waren overdekt met een dikke laag vleermuizenmest, daarom leek het net een steen en had niemand er tot nu toe aandacht aan geschonken. Deze nieuwe vondst verrijkte onze reeds gevarieerde en ruime collectie manden en matten. De bestudering van de techniek van het mandenmaken is uiterst boeiend. Ik herinner me dat ik, toen ik daarmee bezig was, raad vroeg aan een van de ervaren mandenmakers in het moderne Israël, een Druze uit een dorp in Galilea. We lieten hem een paar van deze manden zien zonder hem te vertellen waar ze vandaan kwamen of hoe oud ze waren. Hij keek er zeer nauwkeurig naar en zei toen: "deze manden moeten zeer oud zijn". "Hoe weet je dat?" vroegen we hem en hij antwoordde zonder aarzelen:

Maandag 2 juli verzamelden zich cursisten vanuit alle delen van Nederland. Zelfs een Amerikaanse cursiste was naar Heerde gekomen. De meest uiteenlopende hobbies en beroepen waren vertegenwoordigd, maar één ding hadden we gemeen: ons enthousiasme voor alles wat met manden en wilgen te maken heeft. Zo wilde onze archeologe meer weten van de vlechttechniek omdat ze van alles ondekt had aan oud vlechtwerk in de grond. Vanuit de artistieke hoek werden de manden benaderd door onze pottenbakster. Onze wilgenexpert wilde nu wel eens onder vakkundige leiding aan het werk met zijn wilgenhout. Enthousiaste hobbyisten wilden zich bekwamen, en ook bij huisvrouwen was de liefde voor het aardappelschilmandje uitgegroeid tot een vlechtrage.

Arie van 't Hoog bleek een voortreffelijk en enthousiast leraar te zijn. Zijn "assistent" Roelof Veenema verstond het vak al evengoed. Samen hebben ze ons door heel wat problemen heengeloodst en ons veel kneepjes van het vak bijgebracht.

De eerste dagen werd er vlijtig en in alle stilte gezwoegd. Rode hoofden en nog nét geen blaren op de handen. Na enkele dagen leerden we elkaar kennen en liep iedereen te fluïten, bekeken we elkaars vorderingen en prestaties en werden de koffiepauze's bijzonder gezellig.

Woensdag togen we met z'n allen naar een echte vriend om te zien hoe ons materiaal groeide en moest worden onderhouden. Bij Arie hebben we daarna de schiltechniek beoefend met het schilijzer, waarna onze gastvrouw Epona van 't Hoog ons een heerlijk maal voorzette.

Het was een week van hard werken en van veel gezelligheid. Heel wat verschillende werkstukken konden we mee naar huis nemen als bewijs dat zelfs in één week veel geleerd kan worden! Arie, Epona en Roelof, hartelijk dank voor deze fijne cursus. Hopelijk volgen er nog veel zomervlechtweken.

Slootdorp, september 1984

Erni Spaargaren

o-o



Resultaten van de zomervlechtweek 1984 in Heerde